

נראה כי היה אחר החורבן. וכן בתוספתא דנגעים אמר לרבי יהודה בעץ ארז זה טהרתי שלשה מצורעים ולמדו משם כי תורת מצורע נוהגת אחרי הבית. עכ"ד.

יותר מזה מצינו במסכת בכורות (יא.), שרבי יהודה נשיאה הוה ליה פטר חמור שדריה לקמיה דרבי טרפון, אמר ליה כמה בעינא למיתב לכהן? אמר ליה: הרי אמרו עין יפה בסלע עין רעה בשקל בינונית ברגיא.

עוד מצינו בתוספתא (ברכות ספרק ד') מובא: מעשה בארבעה זקנים שהיו יושבין בבית שער של ר' יהושע: אלעזר בן מתיא וחנינא בן חכינאי ושמעון בן עזאי ושמעון התימני, והיו עסוקין במה ששנה ר' טרפון. ובכתובות (פד.) נחלקו האם רבי טרפון היה רבו של רבי עקיבא או חבירו, אבל ודאי היה בתקופתו.

הרי לנו כי רבי טרפון היה בדור השני של התנאים אלא חי עד לתקופת האמוראים – עד לתקופת נכדו של רבי יהודה הנשיא.

והגמרא בקידושין (עב:) אומרת: אמר מר, כשמת ר' עקיבא נולד רבי, כשמת רבי נולד רב יהודה כשמת רב יהודה נולד רבא כשמת רבא נולד רב אשי, ללמדך שאין צדיק נפטר מן העולם עד שנברא צדיק כמותו, שנאמר "זרח השמש - ובא השמש" עד שלא כבתה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל הרמתי, שנאמר "ונר אלהים טרם יכבה ושמואל שוכב וגו'".

והרי רבי עקיבא נפטר בגיל מאה ועשרים ורק אז נולד רבי, ורבי יהודה נשיאה היה נכדו נמצא שרבי טרפון חי לפחות מאתיים שנה אם לא יותר.

הרי לנו כי זהו השכר של המכבד הורים שזוכה לאריכות ימים ושנים.

ובמדרש תלפיות הביא טעם לכך, כי אמרו חז"ל (קידושין ל:): "שלושה שותפים יש באדם: הקב"ה, אביו ואמו. אביו ואמו נותנים בו אברים וגידים, בשר ודם, והקב"ה נותן בו נשמה". והנה, אדם שאינו מכבד את שני השותפים שהם הוריו, אף הקב"ה "מפרק את השותפות" ונוטל את חלקו שהיא הנשמה, ונותר הגוף מוטל ללא רוח חיים... אבל כאשר האדם מכבד את השותפות, גם הקב"ה ממשיך להיות שותף, וזוכה אדם זה לאריכות ימים ושנים.

הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד ביאר, כי השכר הוא בסוף ימיו, כדי להשלים את השעות שהחסיר בגלל כבוד אב ואם! לכן לא יחוס אדם על הזמן הרב, שפעמים מצוה זו דורשת ממנו, ועל "ביטול תורה" שכביכול נגרם לו, מאחר והקב"ה יחזיר לו את הזמן הזה, וכבר אמר הקב"ה (דברים רבה ד): "שמעו לי, שאין אדם שומע לי - ומפסיד", וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים.

הגמרא במסכת גיטין (סז.) מונה את שבחם של חכמים ומייחסת לכל אחד מן החכמים את התכונה הדומיננטית הנוגעת אליו: "דתניא איסי בן יהודה היה מונה שבחן של חכמים: רבי מאיר חכם וסופר, רבי יהודה חכם לכשירצה, רבי טרפון גל של אגוזין, רבי ישמעאל חנות מיוזנת. רבי עקיבא אוצר בלום ר' יוחנן בן נורי קופת הרוכלים רבי אלעזר בן עזריה קופה של בשמים משנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי ר' יוסי נמוקו עמו רבי שמעון טוחן הרבה ומוציא קימעא. תנא: משכח קימעא, ומה שמוציא אינו מוציא אלא סובין".

מסביר רש"י (ד"ה גל של אגוזים), אשר כתב על האפיון של רבי טרפון: "מפרש באבות דר' נתן (פ' יח) מה גל של אגוזים אדם נוטל אחת מהן והן נקבצות ונופלות זו על זו כולן, כך ר' טרפון בא תלמיד ושואלו דבר היה מביא לו ראייה מקרא מדרש משנה הלכה ואגדה הכל יחד".

הגמרא במסכת שבת (כה:) מביאה: ת"ר איזה עשיר כל שיש לו נחת רוח בעשרו, דברי רבי מאיר. רבי טרפון אומר, כל שיש לו מאה כרמים ומאה שדות ומאה עבדים שעובדין בהן. רבי עקיבא אומר: כל שיש לו אשה נאה במעשים.

ובספר פנינים משולחן הגר"א (עמוד של"ו) מובא בשם הגר"א ז"ל וזה לשונו: תמוה לשם מה הביא זה?

ואמר רבנו ז"ל, כי דבר גדול הורה בזה והוא, כמו שהובא בתוספתא, כל השונה מאה הלכות בכל יום וכו', וכן אמרו לענין מאה ברכות. ואמרו על פסוק "לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכת" (משלי ט', ה') לחמי אלו הלכות, יין אלו הגדות (עי' חגיגה יד.), כע"ז גם כן מאה מסתמא כי מחד קרא דרשינהו וזהו שאמר ר' טרפון, דאיזהו עשיר כל מי שיש לו מאה שדות אלו הלכות כמו שנאמר "ורב תבואות בכח שור" (משלי י"ד, ד') וכן אמרו הרואה שור בחלום וכו' (ברכות נו:), וכנראה כוונתו למה שאמרו שם, נגחו היויין ליה בנים שמנגחים בתורה) מאה כרמים אלו הגדות ומאה עבדים אלו ברכות. ואילו רבי מאיר סובר, לעולם ילמוד מה שלבו חפץ וזהו כל שיש לו נחת רוח בעשרו. ורבי עקיבא אומר, שיהיה לו מדות טובות ונאות, וזהו "אשה נאה במעשים", כמו שנאמר "אשה יראת ה' היא תתהלל". עכ"ד.

נמצא כי רבי טרפון היה בשיטה כי על האדם ללמוד את כל חלקי התורה הלכה ואגדה, ולא רק מה שליבו חפץ ולכן כאשר הוא נשאל שאלה, היה בבחינת "גל של אגוזין" כי היה עונה מכל חלקי התורה הקדושה השייכים לענין שאלה זו.

לעומת זאת רבי עקיבא הוא בשיטה שהעשירות בתורה שייכת למי שיש לו מידות טובות, כי רבי עקיבא עוד קודם היותו תלמיד חכם, ראתה בו אשתו רחל שהוא "צנוע ומעלי", היינו בעל מידות טובות.

עוד יש לפרש מהו "גל של אגוזים" בהקדם מעשה, על המקובל האלוקי רבי אברהם בן מוסא שהחיד"א בשם הגדולים מזכיר אותו ואת ספריו שחיבר. הוא בתחילה היה גר בעיר פס שבמרוקו אלא שמסביבה כלשהי הוצרך לברוח מרוקו אל תוניס. ובזה יש שתי גירסאות שונות כפי שמובא בספר מעשה הצדיקים לרבי אברהם כלפון.

גירסא אחת מספרת: בתקופתו של רבי אברהם בן מוסא, שלט בעיר פאס שריף – מנהיג רוחני של המוסלמים – שונא ישראל, שתמיד חיפש אמתלה להצר ליהודי. גם לדרך בחצרו אסר על היהודים.

לרבי אברהם היה שכן יהודי ירא שמים ובעל לב טוב. יום אחד עבר האיש בלא כוונה, בשטח חצירו של השריף, קם בעל הבית והרג את היהודי. כששמעה אמו של רבי אברהם על הריגת היהודי, נעצבה אל לבה והתחילה לבכות.

ראה רבי אברהם שאמו בוכה, שאל אותה, מה לך אמי היקרה שאת בוכיה?

סיפרה לו על הריגתו של השכן בידי הגוי. אמר הבן לאם: "אני אנקום את נקמת היהודי". מה עשה? כתב שם קדוש על

פיסת נייר, קנה מחרוזות של חרוזים מסוגים שונים, והלך ליד בית השריף, בהכריזו בקול: מי רוצה לקנות חרוזים?

יצאה המשרתת של השריף ואמרה לו, שלא יעבור בדרך זו, שלא ירהגנו השריף כמו השכן שלו.

רואה אני שאת ממשפחה טובה – אמר לה רבי אברהם – ולכן קחי ממני את החרוזים במתנה. כשראה הרב שהיא מתפעלת מחרוז אחת, אמר לה: "אם תיקחי את הפתק הזה ותזרקי אותו לבאר המים של אדונך, אתן לך את כל החרוזים האלה במתנה".

הסכימה המשרתת לדבריו, לקחת את החרוזים. זרקה את הפתק הקדוש לבאר. באותו רגע היו בביתו של השריף בניו, נכדיו, ומשרתיו, שיחד שבעים נפש. בשעה ששתו מהמים של הבאר, מתו כולם יחד עם השריף.

המלך נהג להיפגש מידי יום עם השריף. לאחר שאותו יום לא בא אליו, שלח שני עבדים והם גילו את המחזה המחריד. המלך התייעץ עם שריו ויועציו כדי לטכס עצה איך קרה המקרה המוזר הזה.

אמרו השרים למלך, כי עניין מסובך זה רק חכמי היהודים יודעים לפותרו. שלח המלך לקרוא לרב היהודים. וביקשו שיפתור את התעלומה בתוך שלושים ימים.

הלך רבי אברהם בן מוסה לבית המדרש ללמוד תורה, ומצא שם את רב העיר. משנודע לו כי המלך הזמינו לשיחה, הבין שהוזמן לברר את עניין מיתת השריף. ניגש רבי אברהם לרב העיר ואמר לו, אני הוא שהרגתי את השריף ובני ביתו, כשם שהוא הרג את שכננו היהודי על לא עוול בכפיו. בהמשך דבריו, סיפר לו את צורת הריגתו, על ידי הפתק הקדוש.

אמר רב העיר לרבי אברהם, יישר כוחך ששיברת את זרוע הרשע. והמשיך עוד לומר לו, עליך להעתיק את מקום מגוריך משתי סיבות. א. כדי שלא יענישך המלך. ב. היית צריך לשאול אותי קודם, כי "המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה", ולכן עליך לקבל גלות, וה' יכפר את עוונך.

הלך הרב למלך ויאמר לו: "חושב אני שהמקרה אירע בגלל תנור החימום שהיה בביתו. אמר המלך, גם שרי ויעצי חושבים שהשריף ובני ביתו מתו בגלל חנק שנגרם על ידי תנור החימום.

אסף הרב סכום כסף, מסר אותו לרבי אברהם בן מוסה, והוא נסע עם אמו לעיר תוניס. והתפרסם שמו כאחד מגדולי המקובלים בעיר.

גרסה אחרת כפי שכותב לנו רבי אברהם כלפון בספרו "מעשה צדיקים" דף 366. "מעשה ברבי אברהם אבן מוסא מהעיר פאס. וסיבת יציאתו. שהייתה אשת המלך יש לה שנאה עם היהודים ותמיד עושה עליהם עלילות ברשע. מה עשה לה הרב רבי אברהם, עשה לה איזה מעשה עד שהייתה כל מה שתאכל תריח בו ריח צואה. ונלאו בה הרופאים בכל מיני רפואות ולא הועיל. ואח"כ שלח המלך אל היהודים אם הם יודעים איזה רפואה, ואמרו לו על רבי אברהם וקרא אותו ואמר לו: אני מרפא אותה אבל על מנת שלא תזיק עוד ליהודים, וקבלה עליה. וכתב לה קמיע ונתרפאה מיד. ונתקנאו הגויים ואמרו למלך מאחר שהוא שריפא אותה הוא עשה לה כל הצער הזה. ופחד על עצמו שמא יתגלה הדבר ותהיה ב"מ איזה גזרה על שונאי ישראל, מיד ברח.

המקובל רבי אברהם בן מוסה, ושם פעמיו אל העיר תוניס. הולך הוא לעיר בתקווה ללון בבית הכנסת אורחים ולהשביע את רעבונו, שכן היה עני מרוד ובגדיו היו מרופטים.

תוך כדי הליכתו, הוגה הוא בדברי תורה, גמרא ותורת הנסתר. לפתע, נשמעו לאזניו קול שירה וזמרה המתנגנים בשמחה מאזור העיר. "בוודאי חתונה נערכת שם אלך לשם כדי להשקיט את רעבוני" הרהר לעצמו, ותוך דקות ספורות הגיע לעיר. שמחו ורקדו המוזמנים בחתונה הנלהבת של החתן והכלה, שהייתה בתו של אחד מנכבדי הקהילה באותה העיר.

לאחר הריקודים ניגשו המוזמנים לאכול ורבי אברהם עמהם. לפתע, הבחין אבי הכלה באדם לא ראוי בחתונה, שכאמור, הרב אברהם, היה לבוש בגדים בלויים ומאובקים מעמל הדרך.

הוא פנה אל מחותנו, רמז לעבר האורח הזה, וסינן בשקט: "מי זה שבא לשמחתנו בבגדים ישנים ומאובקים?"

המחותן משך בכתפיו כאומר 'איני יודע'. אבי הכלה הבין שההלך אינו קשור למי מהצדדים, ובכעסו השמיע בקול כמה משפטים בגנות האורחים הבלתי-קרואים המתפרצים לשמחות לא-להם.

הדברים הגיעו לאוזניו של רבי אברהם. כעבור כמה רגעים קם, עזב את המקום ושב אל חדרו שבמלון.

איש לא שם לב לאורח המושפל שנעלם מהחגיגה. בעל הבית הוסיף לשרת את אורחיו בעליצות רבה, שוכח לגמרי את הפגיעה החמורה בכבודו של היהודי.

הוא סר אל המטבח, להגיש בעצמו מטעמים לאורחיו, ולפתע חש כי חשכה ירדה על עיניו. הוא אינו מסוגל לראות מאומה! זיעה קרה הציפה את גופו. בלב הולם גישש את דרכו לכיסא סמוך והתיישב עליו. "מן הסתם העייפות הפילה עליי סחרחורת", חשב.

הדקות חלפו, אך שום הטבה לא נסתמנה. עיניו פשוט חדלו מלראות. חרדה מילאה את ליבו. הוא פרץ בזעקת שבר גדולה, שהשביתה באחת את השמחה: "אוי! איזו צרה נחתה עליי! התעוורת! הצילו!..."

העשיר הובל אל שולחן הרבנים. הללו מיהרו לברכו בברכת 'מי שברוך', אולם ללא הועיל. או-אז ניגש אליו אחד מבני המשפחה ולחש על אוזנו: "לדעתך, נענשת על שפגעת בכבודו של האורח הזה. אולי הוא תלמיד חכם, ומן השמים נטלו את מאור עיניך על שביזית אותו".

בעל-הבית מיהר להורות לאתר את האורח, אולם אז התברר שזה נעלם. רק לאחר מאמצים רבים נמצא אדם אחד, ההלך שהפנה את רבי אברהם אל החתונה, שידע להצביע על אכסנייתו.

בעל-הבית וקרוביו מיהרו לצאת אל המלון, וכעבור זמן-מה נקשו בידיים רועדות על דלתו של האורח. "מי שם?", שאלה רעייתו של רבי אברהם.

"אנחנו, בעלי סעודת החתונה שבה השתתף הרב, ואנו מבקשים לשוחח עמו בעניין דחוף וחשוב מאוד", השיבו..

"הרב ישן", השיבה הרבנית, "בואו מחר".

"אנא", התחנן בעל-הבית, "העניין אינו סובל דיחוי".

קודש, נחה דעתם, כי ההדס מעלתו היא הריח שבו, דבר שלא נראה כלפי חוץ, ומסמל על הפנימיות.

חודש אלול:

בזוהר חדש פרשת כי תצא דף עב., מפרש את הפסוק "כי תצא למלחמה – וראית אשת יפת תואר וכו' ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים" אומר הזוהר חדש: "אשת יפת תאר, דא היא נשמתא, כמה דאת אמר (משלי ל"א, ל') אשה יראת ה' היא תתהלל... ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים, דא היא ירחא דאלול דביה סליק משה לטורא למבעי רחמין קמי קב"ה, בגין דישתביק לישראל על חובא דעגלא".

ובדרך רמז כתב המטה אפרים "ירח ימים" אותיות רחמים, ללמד כי חודש אלול הוא חודש הרחמים, כי בו מאירים י"ג מידות של רחמים.

כתב רבי חיים פאלאגיי זצ"ל בספרו מועד לכל חי (סימן י"א): מה שכתב בספר הישר דיעסוק בתורה בשני ובחמישי יותר משאר ימים, מפני שהם ימי תשובה ממש, בסוד "והוא רחום" הנאמר בשני וחמישי יעו"ש. הנה בחודש הזה יזהר ביותר כפליים לתושיה, דזמן נקט דבר בעיתו. ע"כ.

והחתם סופר בתשובה מיום א' דר"ח אלול מסיים בזה"ל: והני יומי דכלה נינהו, דמהדרנא לכולא תלמודא דגריסנא בהאי שתא, כי כן דרכנו. ע"כ. וכתב בנו הכתס ופר במנהגי החתם סופר, כי בכל שנה מר"ח אלול עד אחר יוה"כ חזר החתם סופר על כל ששה סדרי שמנה עם פירוש עץ חיים למהר"י חאגיז ז"ל, וחזר על כוליה תלמודא דש"ס, בבלי וירושלמי ספרא וספרי ותוספתא בדרך קצרה בעיונו הזך והנמרץ.

מהנהגותיו של הגאון רבי יהודה צדקה זצוק"ל, היה נוהג סמוך לר"ח אלול לקרוא בספר תיקוני הזוהר ומשלימים עד יום הכיפורים (וכך כתב בכף החיים סימן תקפ"א סוף אות ז', ועיי' שומר אמונים מאמר הבטחון וההתחזקות פרק י"ד בהסופות וביאורים דף רכב. במש"כ במעלת הלומד תיקוני הזוהר). וכן הקפיד מאוד שגם בני התורה יאמרו כל הארבעים יום סליחות ועל אף שהדבר קשה מפני הלימוד ואמר: הלוא כתבו הפסוקים כי בחודש הזה ימעט בתורה וירבה בתפילה (עיי' ברכי יוסף סימן תקפ"א סק"ו וכף החיים סק"ז), וכן נהג בעצמו אפילו בחודש אלול האחרון לחייו, שהיה חלש מאוד ועם כל זה לא ביטל מאמירת הסליחות.

כתב בסידור הרה"ק רבי שבתאי מראשקוב זיע"א וזלה"ק: כל האומר מזמור כ"ז "לדוד ה' אורי וישעיי" וכו', מר"ח אלול עד אחר שמחת תורה ערב ובוקר דבר יום ביומו, אזי מובטח שמוציא שנותיו בטוב ויערב לו, ואפילו גזירה רעה כתובה על האדם מן השמים יכול לבטל. ומעביר מעליו כל המקטרגים ושטנים ומארי תריסין, ומבטל מעליו כל גזירות קשות ורעות, ויוצא בדימוס זכאין בדין, ועיי' יכניע כל המקטרגים, כי מר"ח אלול נפתחו י"ג מקורות מיי"ג מכילין רחמי והם מתגלין ומאירין למטה וכו', ועיי' אמירה זו אנו פועלין ומבטלין מעלינו הב"ד של מעלה ומארי תריסין ומקטרגין שאין להם רשות לקרב כלל לדון אותנו אלא מלפניך משפטינו יצא, ואז יוצאין אנחנו זכאין בדין וכו'. ובאמירה זו מבטלין וממתקין הב"ד של מעלה רק הקב"ה בכבודו ובעצמו דן אותנו שנאמר "מלפניך משפטינו יצא עיניך תחזינה מישרים".

האישה התרצתה. היא העירה את בעלה ובישרה לו שחבורת אנשים מבקשת לשוחח עמו.

"מה הוא רוצה ממני?", תמה הרב בלי לשמוע במי מדובר. "האם לא די לו שהתעוור?"

האישה הרחמנית התחננה לפני בעלה כי יאות לשוחח עם האיש המתחנן על נפשו. "הם הפצירו בי לאפשר להם לבקש את סליחתך!", אמרה לו.

רבי אברהם נעתר. כשיצא אל אורחיו, נפלו אלו לרגליו, ובבכי ובתחנונים ביקשו את סליחתו. "חטאתך", רטט קולו של העשיר בבכי, "אנא, סלח לי...".

"אביך היה תלמיד חכם, גדול בתורה ובעל נשמה גבוהה, ורק בזכותו אסלח לך", השיב הרב, והשמיע באוזני העשיר הגאוותן דברי מוסר נוקבים שהכניעו את ליבו.

"אני מביטיח שמעתה אכבד את הכול, עניים כעשירים", למל האיש בקול מרוסק.

לזה ציפה רבי אברהם. הוא התפלל קצרות, וסיים ואמר: "וסר עוונך, וחטאתך תכופר". בתוך הדברים העביר את שתי ידיו על עינו של העיוור.

באותו רגע כאילו הורם המסך ועיני האיש נפקחו לרווחה. הוא מצמצם במהירות, מנסה להתרגל לאור ולהדרת פניו של רבי אברהם בן-מוסא.

העשיר שב לחתונת בתו, בריא כאחד האדם, אך שוב זה לא היה אותו אדם. נפשו הייתה כנועה ופייסנית, וגאוותו התנדפה לה. ואילו דבר המעשה עם רבי אברהם בן-מוסא התפרסם במהירות, ובמהרה נישא שמו לתהילה בפי כל יהודי המדינה.

לפי זה יש לומר ביאור חדש מהו "גל של אגוזין" הגמרא במסכת חגיגה (טו): אומרת: דרש רבא: מאי דכתיב "אל גנת אגוז ירדתי לראות באבי הנחל וגו'", למה נמשלו תלמידי חכמים לאגוז? לומר לך: מה אגוז זה, אף על פי שמלוכלך בטיט ובצואה אין מה שבתוכו נמאס, אף תלמיד חכם, אף על פי שסרח אין תורתו נמאסת.

הרי לנו כי האגוז משמש כסמל לפנימיות טהורה שאינה מתכללת, וחז"ל משתמשים בזה כמשל לתלמיד חכם שסרח, אולם ניתן לומר, כי האגוז מלמדנו אל תסתכל על החיצוניות אלא על הפנימיות.

יש לומר, כי מטעם זה רבי שמעון בר יוחאי היה פושט את בגדיו במערה, כי בגד הוא מלשון בגידה, חליפה היא לשון החלפה, מעיל מלשון מעילה. בגדים מלשון בוגדים, כי דרך הבגד לשקר ולתת ללובש דמות שאינה אמיתית, כי פעמים אין תוכו כברו, ודי שילבש חלוקא דרבנן ויקבל מן הסובבים כבוד שאינו ראוי לו. ומשום כך הוצרכו רבי שמעון ובנו במערה לפשוט את בגדיהם, היינו לא למדוד את האדם על פי לבושו – חיצוניותו, אלא אך ורק על פי פנימיותו.

ולכן כאשר יצאו מן המערה ובכל מקום שעסקו בענייני העולם הזה - היו נותנים עיניהם ושורפים, יש לומר, כי עדיין היו מסתכלים ושופטים על פי המעשה החיצוני, לכן הוצרכו לחזור שוב למערה לשנה נוספת, כדי ללמוד שוב לא להסתכל על המעשה החיצוני אלא על מה מסתתר מאחוריו. ואכן כעבור שנה כשיצאו וראו את אותו זקן רץ עם שני הדסים בידיו לכבוד שבת